

Współczesna rzeźba kamienna w przestrzeni miejskiej Kielc

Witold Wesołowski^{1,2}, Anna Fijałkowska-Mader¹

W. Wesołowski

A. Fijałkowska-Mader

Contemporary stone sculpture in the urban landscape of Kielce. *Prz. Geol.*, 74: 87–98; doi: 10.7306/2026.7

Redaktor prowadząca: Anna Fijałkowska-Mader

Abstract. Kielce has one of the highest concentrations of contemporary stone sculptures in Poland, with over fifty pieces integrated into the urban landscape. This is thanks to the activity of the Józef Szermentowski State Secondary School of Visual Arts, as well as the long-standing availability of regional stone resources such as Pińczów limestone, Bolechowice limestone, and Szydłowiec sandstone. National sculptural initiatives of the 1960s and 1970s, including the Sculptural Meetings, further stimulated artistic engagement in the city. A major milestone in this process was the establishment of the Wietrznia Creative Work Centre in 1976, which facilitated the creation of large-scale stone sculptures. Over subsequent decades, Kielce

expanded its collection to include works representing both figurative and abstract styles. Materials used include traditional local stones, as well as non-regional ones such as Silesian Biała Marianna marble, Turkish marble, Verde Guatemala marble, and Croatian limestone. This diversity reflects the evolution of artistic practices and the widening material palette of sculptors. Today, the sculptures form a distinctive cultural-geological landscape within the city. Their educational potential is particularly evident when interpreted in the context of the Holy Cross Mountains UNESCO Global Geopark. As urban geological exhibits, they offer accessible opportunities to link public art with regional geodiversity, supporting interdisciplinary geoeducation.

Keywords: stone sculpture, public art, limestone, sandstone, Holy Cross Mountains UNESCO Global Geopark, geoeducation, Kielce, Holy Cross Mountains

Kielce zajmują wyjątkową pozycję w skali kraju pod względem liczby współczesnych rzeźb kamiennych w przestrzeni miejskiej. Obecnie w mieście znajduje się ponad 50 tego typu realizacji (ryc. 1, tab. 1), co w stosunku do liczby mieszkańców stanowi najwyższy wskaźnik w Polsce (Radio Kielce, 2024). Część z nich jest autorstwa wybitnych rzeźbiarzy, którzy w drugiej połowie XX w. rozpoczynali swoje kariery artystyczne, m.in. Stanisława Kulona, Adama Myjaka, Ryszarda Wojciechowskiego czy Stanisława Cukiera (UM Kielce, 2024). Ryszard Wojciechowski, podobnie jak znani kieleccy rzeźbiarze – Stefan Maj i Waław Stawecki, byli stypendystami Orońskich Ogólnopolskich Plenerów Rzeźbiarskich '73 (Suliga, 2014).

HISTORIA POWSTANIA I FUNKCJONOWANIE OŚRODKA RZEŹBIARSKIEGO W KIELCACH

Na pojawienie się współczesnej rzeźby w przestrzeni miejskiej Kielc wpłynęło kilka istotnych czynników. Do najważniejszych należy utworzenie w 1945 r. Wojewódzkiej Szkoły Rzemiosł Artystycznych w Kielcach, przekształconej później w Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych im. Józefa Szermentowskiego. Placówką tą przez wiele lat kierował Tadeusz Maj (1979–1997), wybitny artysta rzeźbiarz, którego działalność dydaktyczna i organizacyjna miała istotny wpływ na kształtowanie lokalnego środowiska artystycznego. Nie bez znaczenia było również istnienie w Kielcach przedsiębiorstwa o silnych tradycjach kamieniarskich – *Marmury Kieleckie*, z którym byli związani polscy artyści rzeźbiarze, tworzący w pierwszej po-

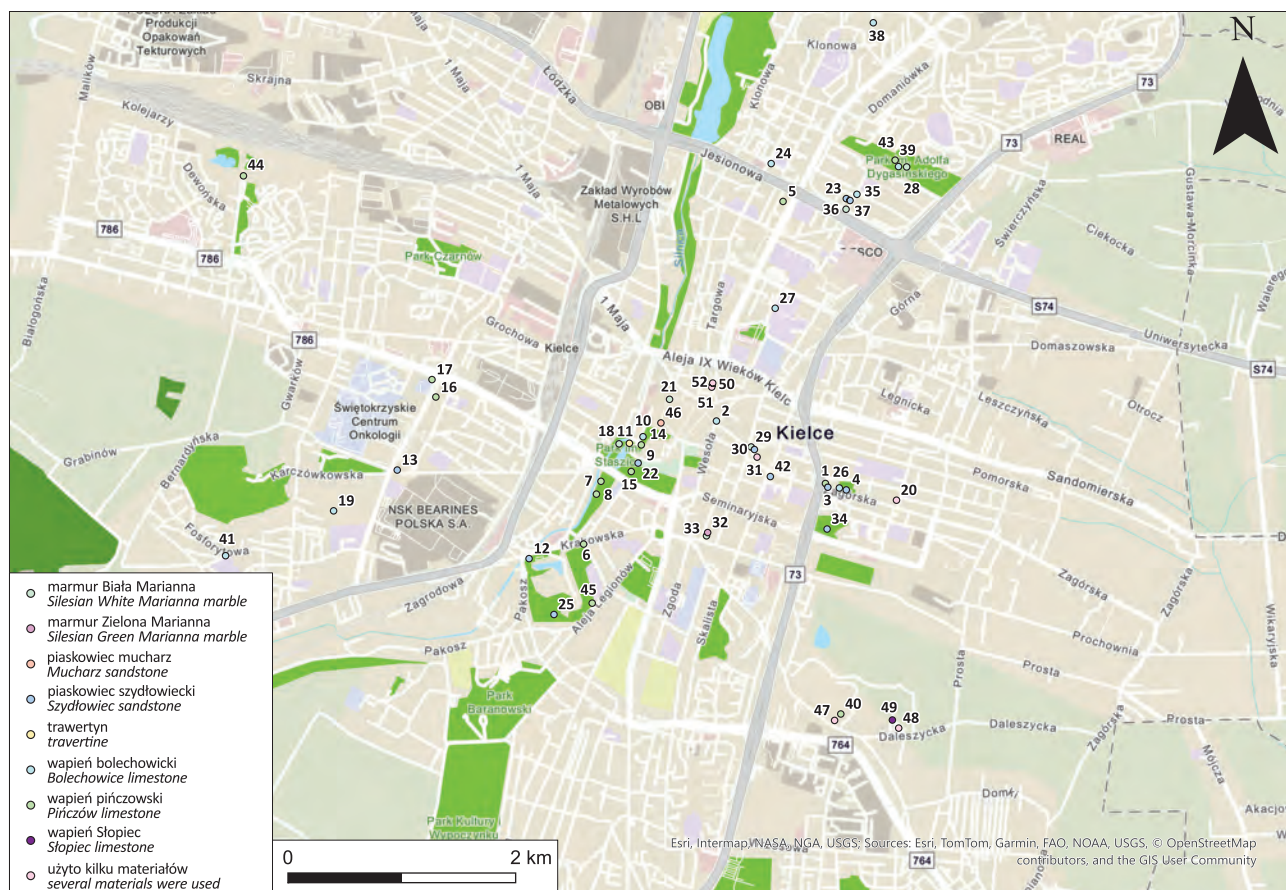
łowie XX w.: Waław Szymanowski – autor pomnika Fryderyka Chopina w Łazienkach Królewskich w Warszawie, Władysław Guberski czy Mieczysław Lubelski (Król, Urban, 2025). Ponadto w województwie kieleckim (istniejącym do 1999 r.) funkcjonowały liczne kamieniołomy dostarczające wysokiej jakości materiału rzeźbiarskiego. Zaplecze to umożliwiała organizację plenerów i realizację dużych form rzeźbiarskich w kamieniu.

Kluczowy impuls dla rozwoju rzeźby plenerowej zarówno w Polsce, jak i regionie świętokrzyskim stanowił program rozwoju rzeźby w przestrzeni otwartej, przyjęty przez Zarząd Główny Sekcji Rzeźby Związku Polskich Artystów Plastyków w 1964 r. Jego realizacja odbywała się poprzez organizację plenerów artystycznych, określanych mianem *Spotkań rzeźbiarskich*. Pierwsze z nich odbyły się w 1965 r. w Opolu i Szydłowcu. Spotkania szydłowieckie były związane z wystawą poplenerową *Orońsko '65*, na której zaprezentowano rzeźby wykonane w zakładach wydobywczych, działających na terenie ówczesnego województwa kieleckiego: Bolechowice, Szewce, Pińczów, Szydłowiec (Suliga, 2014). O wyborze Orońska na ośrodek rzeźbiarstwa kamiennego zdecydowała m.in. bliskość Szydłowieckich Zakładów Kamienia Budowlanego, dostarczających bardzo dobry materiał skalny – stosunkowo łatwy w obróbce, niezbyt twardy, drobnoziarnisty piaskowiec wieku dolnojurańskiego (Kozłowski, 1986), o jasnej, żółtawo-kremowej barwie.

Moment przełomowy nastąpił w 1966 r., kiedy w centrum Kielc, na zboczu Wzgórza Zamkowego, zorganizowano Ogólnopolską Wystawę Rzeźby Plenerowej *Spotkania rzeź-*

¹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Oddział Świętokrzyski, ul. Zgoda 21, 25-378 Kielce; witold.wesolowski@pgi.gov.pl; anna.mader@pgi.gov.pl; ORCID ID: W. Wesołowski – 0000-0001-8977-5977; A. Fijałkowska-Mader – 0000-0003-2601-725X

² Geopark Świętokrzyski – Światowy Geopark UNESCO, ul. Daleszycka 21, 25-202 Kielce; witold.wesolowski@geopark.pl

Ryc. 1. Lokalizacja współczesnych, kamiennych rzeźb na terenie miasta Kielce
Fig. 1. Location of contemporary stone sculptures in the city of Kielce

biarskie '66. Część zaprezentowanych wówczas realizacji pozostała w przestrzeni miasta przez kolejny rok, a niektóre przetrwały do dziś (ryc. 2). Ponadto w Kielcach był realizowany program pn. *Kielce – miastem współczesnej rzeźby polskiej*, który miał służyć organizowaniu na terenie miasta plenerów rzeźbiarskich oraz wystaw i umożliwić władzom miasta zakup rzeźb. Docelowo bowiem Kielce miały przekształcić się w galerię rzeźby plenerowej (Suliga, 2014).

W wyniku reformy administracyjnej z 1975 r. i włączeniu Orońska do województwa radomskiego władze miasta Kielce powołały w 1976 r. własny ośrodek rzeźbiarski – Ośrodek Pracy Twórczej *Wietrznia* (OPT), zlokalizowany na terenie dawnego kamieniołomu *Międzygórze* (Echo Dnia, 2022; UM Kielce, 2025; Złonkiewicz i in., 2025).

Po okresie intensywnego rozwoju rzeźby plenerowej w latach 70. i 80. XX w., w kolejnej dekadzie aktywność środowiska rzeźbiarskiego w Kielcach zaczęła stopniowo słabnąć. W latach 90. przemiany ustrojowe przyniosły ograniczenie dotychczasowych form działalności, choć od 1994 r. Kieleckie Centrum Kultury prowadziło na *Wietrzni* plenery małych form rzeźbiarskich, zakończone wystawami w Biurze Wystaw Artystycznych (Suliga, 2014).

Po 2003 r. OPT *Wietrznia* został włączony do Geoparku Kielce (obecnie Geonatury Kielce), a jego funkcje twórcze zmalały (Radio Kielce, 2015). Jednocześnie w przestrzeni miasta pojawiały się nowe inicjatywy, m.in. konkursy na popiersia artystów XX w., dzięki którym powstały dziesiątki rzeźb (odlewów w brązie) eksponowanych na Skwerze Harcerskim im. Szarych Szeregów, a także pojedyncze realizacje w kamieniu.

W drugiej dekadzie XXI w. tradycję plenerów starano się reaktywować i w 2015 r. w Geoparku Kielce odbyła się wystawa pn. *W kręgu pracowni Wietrzni*, prezentująca prace artystów związanych z tym miejscem.

PRZEGLĄD WYBRANYCH RZEŹB

Od 1972 r. współczesne rzeźby kamienne na stałe wpięły się w krajobraz Kielc. W tym roku na osiedlu Kieleckiej Spółdzielni Mieszkaniowej rozmieszczono pięć prac, wykonanych w latach 60. ub.w. w Ośrodku Pracy Twórczej Rzeźbiarzy w Orońsku (ryc. 3; Suliga, 2014).

W 1973 r. przy źródle Biruty ustawiono jedno z najbardziej rozpoznawalnych dzieł – *Przysięgę miłości* autorstwa Ryszarda Wojciechowskiego, wykonaną z neogeńskiego wapienia pińczowskiego (ryc. 4 – patrz str. 100). Rzeźba ma wymowę symboliczną. Biruta była bowiem ukochaną Marcina Borowicza, głównego bohatera *Szyfowych prac* Stefana Żeromskiego, związanego z Kielcami. Modelką była Anna Wojciechowska – żona artysty (Myślińska, 2012). Z tego samego roku pochodzą realizacje *Przemijanie*, *Echa Gór Świętokrzyskich* czy *Etiuda* (ryc. 5), także wykonane z wapienia pińczowskiego.

W 1977 r. powstał interesujący pomnik Hilarego Mali autorstwa Gustawa Hadyny, przedstawiający legendarną postać XVII-wiecznego gwarka, który w rejonie góry Karczówki (obecnie teren miasta Kielce), znalazł trzy samородki galeny (PbS). Wykonane zostały z nich trzy rzeźby świętych w tym najbardziej znana – św. Barbary, mierząca ponad 1,5 m wysokości, znajdująca się w kościele pw. św. Karola Boromeusza na Karczówce. Rzeźba Hilarego Mali,

Tab. 1. Zestawienie podstawowych informacji o współczesnych rzeźbach kamiennych występujących na terenie miasta Kielce
Table 1. A summary of key details about contemporary stone sculptures located in Kielce

Lp. No.	Nazwa rzeźby <i>Name of sculpture</i>	Autor/Autorzy <i>Author/Authors</i>	Rok wykonania <i>Year of creation</i>	Rodzaj kamienia <i>Type of stone</i>	Lokalizacja <i>Location</i>
1.	<i>Macierzyństwo</i> Motherhood	Stefan Maj	1965	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	skwer u zbiegu ulic Zagórskiej i Źródłowej <i>square at the junction of Zagórskiej and Źródłowa streets</i>
2.	<i>Macierzyństwo</i> (ryc. 2) Motherhood (Fig. 2)	Henryk Burzec	1966	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. Wesola 30 <i>30 Wesola St.</i>
3.	<i>Kobieta z ptakiem</i> (ryc. 3) Woman with a Bird (Fig. 3)	Anna Jung-Wojciechowska	1969	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	skwer u zbiegu ulic Zagórskiej i Źródłowej <i>square at the junction of Zagórskiej and Źródłowa streets</i>
4.	<i>Karolina</i> Karolina	Grażyna Roman	1969	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	skwer 50-lecia KSM <i>50th Anniversary of KSM Square</i>
5.	<i>Gest czasu</i> Gesture of Time	Ryszard Wojciechowski	1969	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	róg ulic Warszawskiej i Jesionowej <i>at the corner of Warszawska and Jesionowa streets</i>
6.	<i>Naszym Matkom</i> To Our Mothers	Stefan Maj	1973	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	róg ulic Gagarina i Krakowskiej <i>at the corner of Gagarina and Krakowska streets</i>
7.	Przysięga Miłości (ryc. 4) Oath of Love (Fig. 4)	Ryszard Wojciechowski	1973	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	ul. S. Staszica, przy źródleku Biruty <i>S. Staszica St., by the Biruta spring</i>
8.	Etiuda (ryc. 5) Etude (Fig. 5)	Wacław Stawecki	1973	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	skwer Szarych Szeregów <i>Szare Szeregi (Grey Ranks) Square</i>
9.	<i>Przemijanie</i> Passing	Janina Barcicka	1973	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	skwer Szarych Szeregów <i>Szare Szeregi (Grey Ranks) Square</i>
10.	<i>Echa Gór Świętokrzyskich</i> Echoes of the Holy Cross Mountains	Henryk Wróblewski	1973	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	Wzgórze Zamkowe, w pobliżu Biura Wystaw Artystycznych <i>Castle Hill, near the Bureau of Artistic Exhibitions</i>
11.	<i>Aurora</i> Aurora	Grażyna Roman	1973	trawertyn <i>travertine</i>	park miejski im. S. Staszica od strony ul. Solnej <i>S. Staszic City Park on the Solna St. side</i>
12.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Stefan Dulny	1973	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	skwer Edmunda Niziurskiego u zbiegu ulic Krakowskiej i Pakosz <i>Edmund Niziurski Square, at the junction of Krakowska and Pakosz streets</i>
13.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Stefan Dulny	1973	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	skwer przy ul. Karczówkowskiej 45 <i>square by 45 Karczówkowska St.</i>
14.	<i>Człowiek ze złamanym nosem</i> Man with a broken nose	Stanisław Romańczuk	1975	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. S. Staszica, skwer im. Jana Bularskiego <i>S. Staszic St., Jan Bularski Square</i>

Tab. 1. Zestawienie podstawowych informacji o współczesnych rzeźbach kamiennych występujących na terenie miasta Kielce – cd.
Table 1. A summary of key details about contemporary stone sculptures located in Kielce – cont.

Lp. No.	Nazwa rzeźby <i>Name of sculpture</i>	Autor/Autorzy <i>Author/Authors</i>	Rok wykonania <i>Year of creation</i>	Rodzaj kamienia <i>Type of stone</i>	Lokalizacja <i>Location</i>
15.	<i>Demeter</i> Demeter	Jerzy Fronczyk	1975	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	park miejski im. S. Staszica <i>S. Staszic City Park</i>
16.	<i>Urodzaj</i> Abundance	Stefan Maj	1975	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	ul. Jagiellońska 66 <i>66 Jagiellońska St.</i>
17.	<i>Żywe wiązania</i> Living bonds	Wacław Stawecki	1975	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	róg ulic Grunwaldzkiej i Jagiellońskiej <i>at the corner of Grunwaldzka and Jagiellońska streets</i>
18.	<i>Postać kamienna I</i> Stone Figure I	Janusz Pastwa	1976	marmur <i>Biała Marianna</i> White Marianna marble	park miejski im. S. Staszica od ul. Solnej <i>S. Staszic City Park on the Solna St. side</i>
19.	pomnik Hilarego Mali (ryc. 6) <i>Hilary Mala monument (Fig. 6)</i>	Gustaw Hadyna	1977	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	Ogród Botaniczny <i>Botanical Garden</i>
20.	bez tytułu, grupa 3 rzeźb <i>untitled, group of three sculptures</i>	autor nieznan (z plenerów studenckich) unknown author (from student open-air workshops)	1979–1980	piaskowiec szydlowiecki, piaskowiec parszowski, marmur <i>Biała Marianna</i> <i>Szydlowiec sandstone, Parszów sandstone, White Marianna marble</i>	ul. Kujawska 26 <i>26 Kujawska St.</i>
21.	<i>Ziemiorództwo</i> Earth-Origin	Jerzy Fronczyk	1979	marmur <i>Biała Marianna</i> White Marianna marble	ul. Leśna 7 <i>7 Leśna St.</i>
22.	bez tytułu, fragment postaci skrzypka <i>untitled, fragment of a violinist figure</i>	Władysław Klamerus	1979	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydlowiec sandstone</i>	ul. Zamkowa 5, na dziedzińcu Galerii Współczesnej Sztuki Sakralnej <i>Dom Praczeki</i> <i>5 Zamkowa St., in the courtyard of the Gallery of Contemporary Sacred Art Dom Praczeki</i>
23.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Stanisław Cukier	1979	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydlowiec sandstone</i>	ul. M. Konopnickiej 5 <i>5 M. Konopnickiej St.</i>
24.	<i>Korczak</i> Korczak	Gustaw Hadyna	1979	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. Marszałkowska 40 <i>40 Marszałkowska St.</i>
25.	dawny Pomnik Bojownikom o Wyzwolenie Narodowe i Społeczne (ryc. 7) <i>former monument to Fighters for National and Social Liberation (Fig. 7)</i>	Stefan Maj	1979	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydlowiec sandstone</i>	wzgórze harcercskie, park Kadzielnia <i>Harcerskie Hill, Kadzielnia Park</i>
26.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Teresa Plata	1979	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	skwer 50-lecia KSM <i>50th Anniversary of KSM square</i>
27.	bez tytułu, zgeometryzowana postać kobieca <i>untitled, geometrized female figure</i>	autor nieznan <i>unknown author</i>	ok. 1980 <i>c. 1980</i>	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. Radiowa 1 <i>1 Radiowa St.</i>
28.	<i>Ład</i> Order	Kazimierz Żywuszek	1980	marmur <i>Biała Marianna</i> White Marianna marble	park im. A. Dygasińskiego <i>A. Dygasiński Park</i>

Tab. 1. Zestawienie podstawowych informacji o współczesnych rzeźbach kamiennych występujących na terenie miasta Kielce – cd.
Table 1. A summary of key details about contemporary stone sculptures located in Kielce – cont.

Lp. No.	Nazwa rzeźby <i>Name of sculpture</i>	Autor/Autorzy <i>Author/Authors</i>	Rok wykonania <i>Year of creation</i>	Rodzaj kamienia <i>Type of stone</i>	Lokalizacja <i>Location</i>
29.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Wacław Stawecki	lata 80. XX w. <i>the 1980s</i>	marmur <i>Biała Marianna</i> White Marianna marble	pl. S. Moniuszki 2 2 S. Moniuszko Sq.
30.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Wacław Stawecki	lata 80. XX w. <i>the 1980s</i>	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	pl. S. Moniuszki 2 2 S. Moniuszko Sq.
31.	bez tytułu, forma abstrakcyjna <i>untitled, abstract form</i>	Sławomir Micek	lata 80. XX w. <i>the 1980s</i>	marmur <i>Biała Marianna</i> , szary marmur White Marianna marble, grey marble	pl. S. Moniuszki 2 2 S. Moniuszko Sq.
32.	bez tytułu, klęcząca postać kobieca <i>untitled, kneeling female figure</i>	Barbara Stawecka	początek lat 80. XX w. <i>early 1980s</i>	marmur <i>Zielona Marianna</i> Green Marianna marble	ul. J. Słowackiego 23 23 J. Słowacki St.
33.	<i>Sen</i> Dream	Sławomir Łęcki	lata 80. XX w. <i>the 1980s</i>	marmur <i>Biała Marianna</i> White Marianna marble	ul. J. Słowackiego 23 23 J. Słowackiego St.
34.	pomnik Mikołaja Kopernika <i>Nicolaus Copernicus monument</i>	Stefan Maj	1981	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	skwer im. Mikołaja Kopernika u zbiegu ulic Bohaterów Warszawy i Źródłowej <i>Nicolaus Copernicus Square, at the junction of Bohaterów Warszawy and Źródłowa streets</i>
35.	<i>Źródło istnienia</i> Source of existence	Wacław Stawecki	1983	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. T. Boya-Żeleńskiego 8 T. Boya-Żeleński St. 8
36.	<i>Biała Marianna idąca</i> Walking Biała Marianna	Jan Szałapski	1983	marmur <i>Biała Marianna</i> Biała Marianna marble	róg ulic T. Boya-Żeleńskiego i M. Konopnickiej <i>at the corner of T. Boya-Żeleńskiego and M. Konopnickiej streets</i>
37.	<i>Ptak</i> Bird	Andrzej Nowakowski (?)	1983	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	ul. T. Boya-Żeleńskiego 5 5 T. Boya-Żeleńskiego streets
38.	<i>Rodzina</i> Family	Stefan Maj	1984	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. A. Struga 6 A. Strug St. 6
39.	<i>Rodzina</i> Family	Jan Szałapski	1984	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	park im. A. Dygasińskiego A. Dygasiński Park
40.	<i>Uroczysko</i> Wilderness	Józef Sobczyński	1984	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	OPT Wietrznia, ul. Wojska Polskiego 103 OPT Wietrznia, Wojska Polskiego St. 103
41.	bez tytułu, dwie abstrakcyjne formy <i>untitled, two abstract forms</i>	Sławomir Micek	ok. 1985 <i>c. 1985</i>	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	ul. Krzemionkowa 1 1 Krzemionkowa St.
42.	pomnik Pszczoły (ryc. 8) <i>Bee monument (Fig. 8)</i>	Stefan Dulny	1987	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	skwer u zbiegu ulic Zagórskiej i S. Żeromskiego <i>square at the junction of Zagórskiej and S. Żeromskiego streets</i>
43.	<i>Letarg</i> Lethargy	Sławomir Łęcki	1989	wapień bolechowicki <i>Bolechowice limestone</i>	park im. A. Dygasińskiego A. Dygasiński Park

Tab. 1. Zestawienie podstawowych informacji o współczesnych rzeźbach kamiennych występujących na terenie miasta Kielce – cd.
Table 1. A summary of key details about contemporary stone sculptures located in Kielce – cont.

Lp. No.	Nazwa rzeźby <i>Name of sculpture</i>	Autor/Autorzy <i>Author/Authors</i>	Rok wykonania <i>Year of creation</i>	Rodzaj kamienia <i>Type of stone</i>	Lokalizacja <i>Location</i>
44.	<i>Zraniony ptak</i> Wounded Bird	Stefan Dulny	2002	piaskowiec szydlowiecki <i>Szydłowiec sandstone</i>	ul. Kazimierza Wielkiego 81 <i>81 Kazimierza Wielkiego St.</i>
45.	<i>Amonity</i> (ryc. 9) <i>Ammonites</i> (Fig. 9)	Józef Sobczyński	2003	wapień pińczowski <i>Pińczów limestone</i>	al. Legionów 20 <i>20 Legionów Ave.</i>
46.	Pomnik Dzika (ryc. 10) <i>Wild boar monument</i> (Fig. 10)	Bolesław Michałek	2007	piaskowiec z Mucharza <i>Mucharz sandstone</i>	Plac Artystów <i>Artists' Square</i>
47.	<i>Twardziel Świętokrzyski</i> Holy Cross Moutains Tough Guy	Wojciech Nowak	2012	piaskowiec szydlowiecki, piaskowiec parszowski <i>Szydłowiec sandstone,</i> <i>Parszów sandstone</i>	OPT <i>Wietrznia</i> , ul. Wojska Polskiego 103 <i>OPT Wietrznia,</i> <i>103 Wojska Polskiego St.</i>
48.	<i>Pory roku</i> (ryc. 12) <i>Seasons</i> (Fig. 12)	Sławomir Micek	2012	piaskowce: krośnieński z Mucharza, szydlowiecki, tumliński i parszowski <i>Krosno sandstone from</i> <i>Mucharz, Szydłowiec</i> <i>sandstone, Tumlin</i> <i>sandstone from</i> <i>Sosnowica, Parszów</i> <i>sandstone</i>	ul. Daleszycka 21 przed budynkiem Centrum Geoedukacji <i>21 Daleszycka St., in</i> <i>front of the Geoeducation</i> <i>Centra building</i>
49.	<i>Geopark Kielce</i> (ryc. 11) <i>Geopark Kielce</i> (Fig. 11)	Arkadiusz Latos	2012	wapień amfiporowy ze Słopca <i>Słopiec amhipora</i> <i>limestone</i>	ul. Daleszycka 21 przed budynkiem Centrum Geoedukacji <i>21 Daleszycka St., in</i> <i>front of the Geoeducation</i> <i>Centre building</i>
50.	<i>Rejs</i> Cruise	Waldemar Musik	2025	serpentynit o nazwie marmur <i>Verde Guatemala</i> z Indii i wapień Chorwacja <i>serpentinite</i> <i>Verde Guatemala marble</i> <i>from India and limestone</i> <i>from Croatia</i>	ul. Warszawska – galeria rzeźby plenerowej <i>Warszawska St. –</i> <i>open-air sculpture</i> <i>gallery</i>
51.	<i>Kropła</i> (ryc. 13) <i>Drop</i> (Fig. 13)	Paweł Witkowski	2025	marmur <i>Biała Marianna</i> <i>White Marianna marble</i>	ul. Warszawska – galeria rzeźby plenerowej <i>Warszawska St. –</i> <i>open-air sculpture</i> <i>gallery</i>
52.	<i>Intymność</i> Intimacy	Paweł Osóbka	2025	marmur – Turcja <i>marble – Turkey</i>	ul. Warszawska – galeria rzeźby plenerowej <i>Warszawska St. –</i> <i>open-air sculpture</i> <i>gallery</i>

wykuta w dewońskim wapieniu bolechowickim, pierwotnie znajdowała się na osiedlu mieszkaniowym w dzielnicy Czarnów (ryc. 6), u podnóża góry Karczówki. I to właśnie w stronę Karczówki była zwrócona postać gwarka. W 2021 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Absolwentów Technikum Geologicznego w Kielcach, została przeniesiona na teren Ogrodu Botanicznego, położonego na wschodnim zboczu Karczówki (Michała, 2021). Operacja ta miała wymiar symboliczny, gdyż nowa lokalizacja znajduje się w miejscu, w którym zachowały się ślady dawnego górnictwa kruszcowego.

Najważniejszą realizację końca lat 70. XX w. stanowił monumentalny pomnik Bojownikom o Wyzwolenie Narodowe i Społeczne, odsłonięty w 1979 r. na Kadzielni (ryc. 7 – patrz str. 100). Był on poświęcony pamięci mieszkańców regionu kieleckiego, którzy walczyli o wolność w czasie

zaborów i okupacji hitlerowskiej. Autorem jego projektu jest Stefan Maj. Pomnik, w formie wysokiego, 12-metrowego obelisku, został wykonany z dolnojurajskiego piaskowca szydlowieckiego. Zdobia go płaskorzeźby głów poległych żołnierzy (Myślińska, 2012). W latach 2018–2019 w ramach dekomunikacji usunięto z pomnika symbole władzy radzieckiej oraz Polski Ludowej, a także napisy, co spowodowało, że obecnie stał się on „pomnikiem niczego” (Trepka, 2019).

W latach 1979–1981 w Kielcach pojawiło się kolejnych 12 rzeźb, m.in. *Kopernik* Stefana Maja i *Korczak* Gustawa Hadyny (Suliga, 2014) a w 1987 r. powstał, jedyny w Polsce, pomnik Pszczoły autorstwa Stefana Dulnego (ryc. 8 – patrz str. 100), zrealizowany z inicjatywy Świętokrzyskiego Związku Pszczelarzy. W kolejnych latach rzeź-

Ryc. 2. Rzeźba *Macierzyństwo* autorstwa Henryka Burzeca, wykonana w 1966 r. z dewońskiego wapienia bolechowickiego. Wszystkie fot. W. Wesółowski

Fig. 2. The sculpture *Maternity* by Henryk Burzec, made in 1966 from the Devonian Bolechowice limestone. All photos by W. Wesółowski

Ryc. 3. Rzeźba *Kobieta z ptakiem* autorstwa Anny Jung-Wojciechowskiej, wykonana w 1969 r. z dolnojurańskiego wapienia szydlowieckiego

Fig. 3. The sculpture *Woman with a bird* by Anna Jung-Wojciechowska, made in 1969 from the Lower Jurassic Szydłowiec sandstone

Ryc. 5. Rzeźba *Etiuda* autorstwa Waław Staweckiego, wykonana w 1973 r. z wapienia pińczowskiego

Fig. 5. The sculpture *Etude* by Waław Stawecki, made in 1973 from the Pińczów limestone

Ryc. 6. Rzeźba *Hilary Mali* autorstwa Gustawa Hadyna, wykonana w 1977 r. z wapienia bolechowickiego

Fig. 6. The sculpture *Hilary Mala* by Gustaw Hadyna, made in 1977 from the Bolechowice limestone

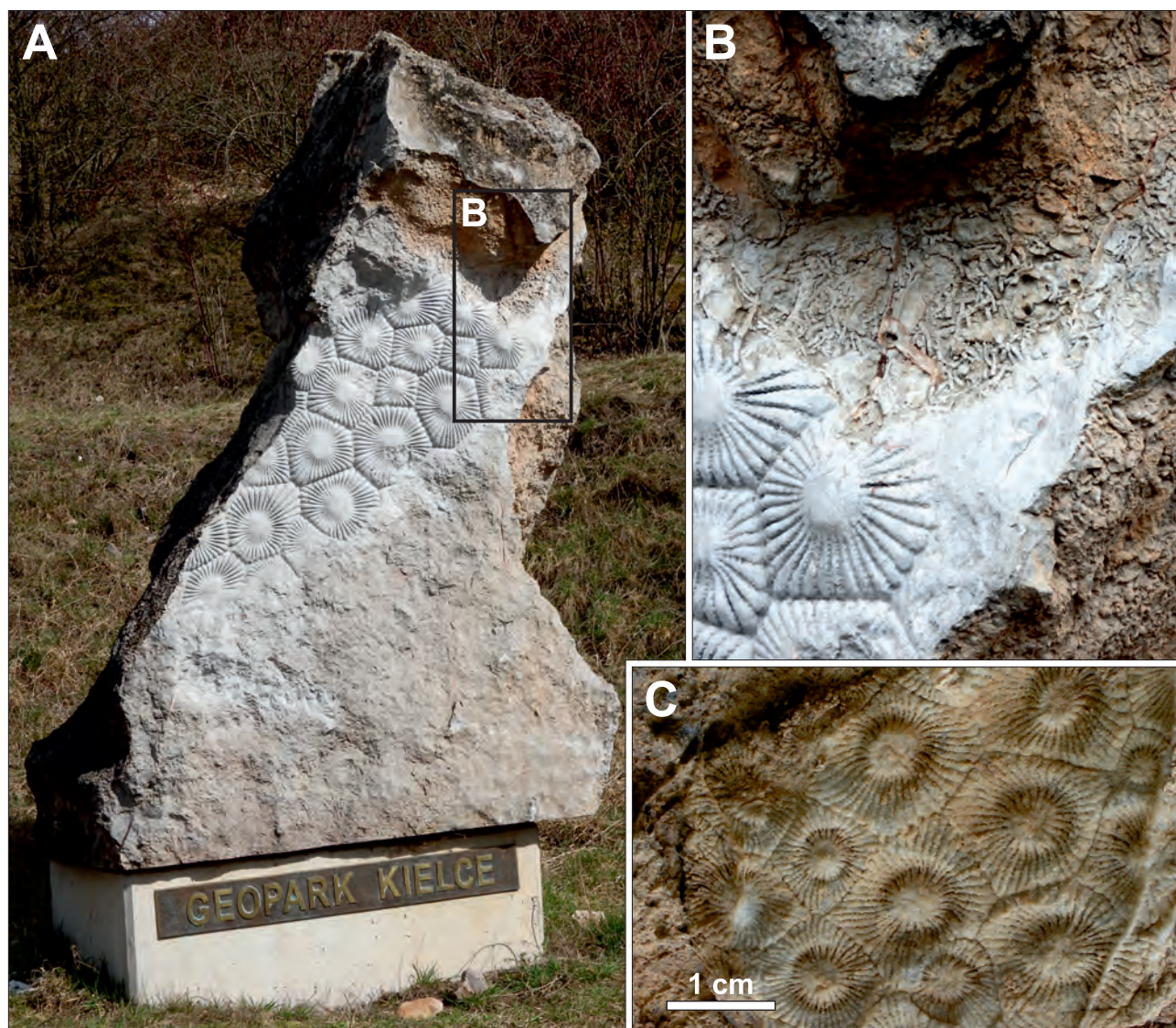
Ryc. 9. Rzeźba *Amonity* autorstwa Józefa Sobczyńskiego, wykonana w 2003 r. z wapienia pińczowskiego

Fig. 9. The sculpture *Amonites*, by Józef Sobczyński, made in 2003 from the Pińczów limestone

by plenerowe systematycznie pojawiały się na skwerach i osiedlach mieszkaniowych.

W 2003 r. na Kadzielni pojawiła się realistyczna rzeźba z motywem geologicznym zatytułowana *Amonity*, wykonana w wapieniu pińczowskim (ryc. 9).

Pomnik Dzika (ryc. 10 – patrz str. 100), postawiony w 2007 r. w centrum Kielc na reprezentacyjnym Placu Artystów, ma związek z legendarnymi początkami miasta, które zawdzięczają swą nazwę kłom dzika, znalezionym przez Mieszka – syna Bolesława Śmiałego, podczas polo-

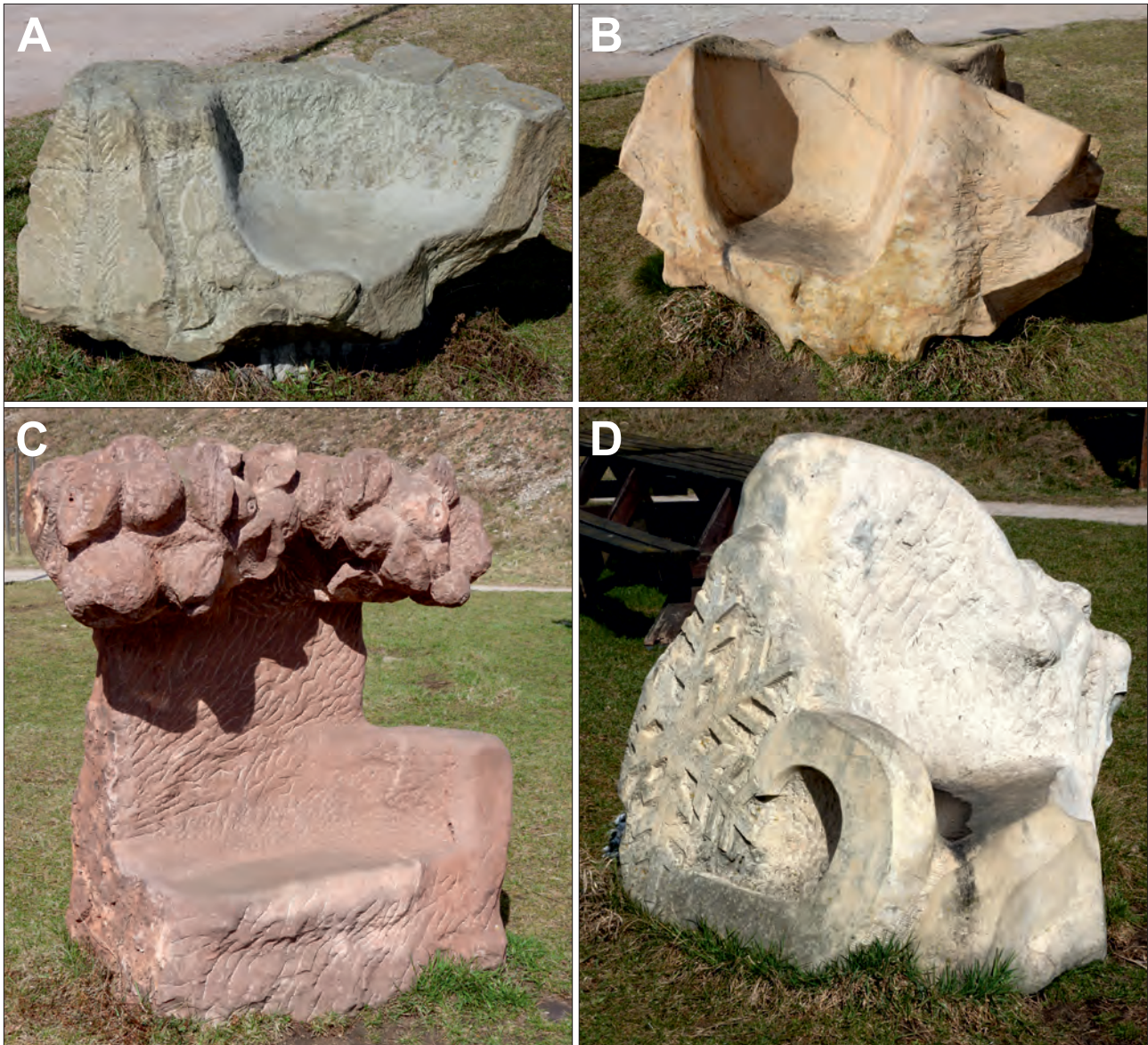

Ryc. 11. A – rzeźba *Geopark Kielce* autorstwa Arkadiusza Latosa, wykonana w 2012 r. z dewońskiego wapienia amfiporowego ze Słopca; B – powiększony fragment rzeźby, na którym widać amfipory wypreparowane przez wietrzenie; C – kolonia koralowców czteropromiennych z rodzaju *Hexagonaria* z kamieniołomu Międzygórz w rezerwacie *Wietrznia*. Fot. J. Jędrzychowski
Fig. 11. A – the sculpture *Kielce Geopark* by Arkadiusz Latos, made in 2012 from the Słopiec Devonian amphipora limestone; B – an enlarged part of the sculpture showing amphipora dissected by weathering; C – a colony of Rugosa corals of the *Hexagonaria* genus from the *Międzygórz* quarry in the *Wietrznia* reserve. Photo by J. Jędrzychowski

wania w puszczy, na terenie dzisiejszego miasta. Autorem projektu rzeźby, wykonanej z krośnieńskiego piaskowca z Mucharza, jest Arkadiusz Latos (Myślińska, 2012).

Interesującą z geologicznego punktu widzenia rzeźbę koralowców dewońskich, zatytułowaną *Geopark Kielce*, wykonał Arkadiusz Latos w środkowodewońskim wapieniu amfiporowym z kamieniołomu Słopiec (ryc. 11A). Można podziwiać ją przy Centrum Geoedukacji na wietrzni. Inspiracją dla autora była kolonia koralowców czteropromiennych z rodzaju *Hexagonaria* w wapieniach franu, która odsłania się w kamieniołomie *Międzygórze* w rezerwacie *Wietrznia* (ryc. 11B). Także w pobliżu Centrum Geoedukacji znajduje się rzeźba Sławomira Micka *Pory Roku* w formie czterech siedlisk wykonanych z różnych rodzajów piaskowca: zielonego krośnieńskiego z Mucharza (paleogen), czerwonego, tumlińskiego z Sosnowicy (dolny trias), różowego parszowskiego (dolny trias) i kremowego, szydłowieckiego (dolna jura; ryc. 12).

W 2025 r. kolekcja rzeźby plenerowej w Kielcach została wzbogacona o nowe realizacje, zainstalowane w przestrzeni ul. Warszawskiej. W ramach programu *Rzeźba w przestrzeni publicznej dla Niepodległej 2025*, koordynowanego przez Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, ustawiono trzy kamienne prace wyłonione w konkursie: *Intymność* autorstwa Pawła Osóbki, *Kropla* Pawła Witkowskiego (ryc. 13) oraz *Rejs* Waldemara Musika (Klusek, 2025). Rzeźby te, odwołujące się do uniwersalnej symboliki form organicznych oraz metaforyki ruchu, wpisują się w koncepcję miasta, jako galerii rzeźby plenerowej, rozwijaną od lat 60. XX w. Jednocześnie potwierdzają ciągłość zainteresowania władz miejskich i środowiska artystycznego tworzeniem nowych dzieł w kamieniu oraz ich systematycznym wprowadzaniem do krajobrazu miasta.

Ryc. 12. Rzeźba *Pory roku* autorstwa Sławomira Micka, składająca się z czterech elementów w formie siedliisk, wykonana w 2012 r. z różnych rodzajów piaskowca: **A** – *Wiosna* – z krosnieńkiego piaskowca z kamieniołomu *Mucharz*; **B** – *Lato* – z piaskowca parszowskiego; **C** – *Jesień* – z piaskowca tumlińskiego z kamieniołomu *Sosnowica*; **D** – *Zima* – z piaskowca szydlowieckiego. Fot. J. Jędrychowski

Fig. 12. The sculpture *Seasons* by Sławomir Micek, composed of four elements in the form of seats, made in 2012 from different types of sandstones: **A** – *Spring* – Krosno sandstone from the *Mucharz* Quarry; **B** – *Summer* – Parszów sandstone; **C** – *Autumn* – Tumlin sandstone from the *Sosnowica* Quarry; **D** – *Winter* – Szydlowiec sandstone. Photo by J. Jędrychowski

CHARAKTERYSTYKA LOKALNYCH SUROWCÓW SKALNYCH WYKORZYSTYWANYCH W RZEŹBIARSTWIE

Analiza materiałów zastosowanych w kieleckich rzeźbach plenerowych ukazuje wyraźne powiązanie lokalnej twórczości z geologicznym dziedzictwem regionu świętokrzyskiego.

Najczęściej wykorzystywanym surowcem jest **wapień pińczowski** (tab. 1), ceniony za jednorodną strukturę i podatność na obróbkę – użyty m.in. w pracach Stefana Maja, Wacława Staweckiego czy Ryszarda Wojciechowskiego. Z geologicznego punktu widzenia biało-kremowy wapień pińczowski jest ogranodetrytycznym wapieniem litotamniowym (krasnorostowym) wieku neogeńskiego (baden, 12–15 mln lat). Należy do formacji z Pińczowa (Czapowski, 2004; Stachacz, 2007). Obejmuje kalkarenity i kalcy-

lutyty, w których spoiwo typu kontaktowego stanowi kalcyt, natomiast inwentarz ziarnowy jest bardzo zróżnicowany. Dominują wśród nich pokruszone i obtoczone fragmenty plech morskich glonów – krasnorostów z rodzaju *Lithothamnium*, którym zawdzięcza swą nazwę. Towarzyszą im fragmenty kolonii serpul, mszywiolów, muszli mięczaków czy otwornice (Rutkowski, 1976; Studencki, 1988). Cechami wyróżniającymi tę skałę jest lekkość (mały ciężar objętościowy ok. 1,7 g/cm³; Rajchel, 2005), porowatość oraz łatwość obróbki, co czyni ją wspaniałym surowcem rzeźbiarskim.

Najstarsze miejsca eksploatacji kamienia pińczowskiego znajdują się na Garbie Wójczańsko-Pińczowskim (okolice Pińczowa, Kikowa, Wałcza; Kozłowski, 1986; Gągół, 2004). Stąd najprawdopodobniej pochodził surowiec na najstarszą polską rzeźbę figuralną – wółka wawelskiego, datowaną na początek XI w. (Dobrowolski, 1959). Szcze-

Ryc. 13. Rzeźba *Kropla*, autorstwa Pawła Witkowskiego, wykonana w 2025 r. z marmuru *Biała Marianna*, podstawa z gabra rama metalowa

Fig. 13. The sculpture *Drop*, by Paweł Witkowski, made in 2025 from the *White Marianna* marble, basement from gabbro, metal frame

gólnie chętnie z tego surowca korzystali włoscy rzeźbiarze epoki renesansu – Jan Cini ze Sjeny, Jan Maria Padovano czy związany z Pińczowem Santi Gucci Fiorentino. Są oni autorami m.in. nagrobków królewskich: Zygmunta II Augusta i Anny Jagiellonki w Kaplicy Zygmuntowskiej oraz Stefana Batorego w Kaplicy Mariackiej na Wawelu (Gągol, 2004). Szczególną formą rzeźbiarską są postaci świętych, tzw. *świętki* wykonane na przestrzeni wieków z wapienia pińczowskiego, które na trwałe wpisały się w krajobraz Poniądzia. Obecnie wapień pińczowski w rejonie Pińczowa jest wydobywany w miejscowości Włochy.

Drugi surowiec lokalny to **wapień bolechowicki**, o większej twardości i wyrazistej teksturze, stosowany np. w rzeźbach Stanisława Romańczuka, Stefana Dulnego i Gustawa Hadyny. Wapień ten należy do grupy marmurów technicznych, określanych jako marmury chęcińskie, kieleckie lub świętokrzyskie (Czarnecki, 1952; Fijałkowska, Fijałkowski, 1966). Jego nazwa pochodzi od nazwy miejscowości Bolechowice, położonej niedaleko Chęcina, gdzie znajduje się historyczny kamieniołom *Panek*. Eksploatację wapienia rozpoczęto tu na przełomie XVI i XVII w. (Gągol i in., 2020). Pod względem geologicznym są to wapienie organogeniczne – biokalcyrudyty i kalcyłutyty. Zawierają liczne skamieniałości (i ich fragmenty) gąbek masywnych – stromatoporoidów i gałazkowych – amfipor, rzadziej koralowców czteropromiennych oraz gruboskorupowych małży z rodzaju *Megalodon* i ślimaków. Wapienie bolechowickie należą do górnych warstw sitkówczańskich, które wchodziły w skład formacji wapieni i dolomitów stromatoporoido-

wo-koralowcowych z Kowali. Wiek wapieni bolechowickich jest określany jako środkowy–górnym dewon (żywełran, ok. 370–385 mln lat) (Kaźmierczak, 1971; Narkiewicz i in., 1990). Ze względu na ciepłą, brązową i brązowo-czerwonawą i brązowo-czekoladową barwę oraz chmurzysty wzór i częste żyłki białego kalcytu, a także dużą wytrzymałość mechaniczną, wapień bolechowicki należy do najładniejszych i najczęściej wykorzystywanych w architekturze marmurów chęcińskich (Wardzyński, 2011; Gągol i in., 2020). Pierwotnie złożę charakteryzowało się wysoką blocznością (Kozłowski, 1986), ale została ona zniszczona na skutek niewłaściwej eksploatacji na początku XXI w. z przeznaczeniem na kruszywo. Obecnie wapień bolechowicki nie jest eksploatowany.

Historia wykorzystania wapienia bolechowickiego w rzeźbiarstwie nie jest do końca poznana. Wardzyński (2011) sugeruje, że z tego kamienia może być wykonana rzeźba leżącego lwa, znajdująca się w Muzeum Narodowym w Krakowie, która ma pochodzić z XIII w. Identyczne figury dwóch lwów można zobaczyć w kościele pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika w Dankowie k. Częstochowy, datowane na lata 40. XVII w. (Małkowska-Holczerowa, Mankowska-Jurczakowa, 1963). Starszymi (koniec XVI w.) są figuralne elementy grobowca Grzegorza i Katarzyny Branickich w kaplicy grobowej przy kościele Dzieśięciu Tysięciu Męczenników w Niepołomicach (Wardzyński, 2011). Bardziej znanymi rzeźbami wykonanymi z wapienia bolechowickiego, znajdującymi się w regionie świętokrzyskim, są postaci biskupa, zakonnika, kobiety oraz rycerza, wykonane w XVII w. i umieszczone w niszach zachodniej fasady klasztoru Świętego Krzyża na Łysej Górze (Jastrzębski, 2014; Jędrzychowski, 2014; Szczepaniak, 2015), a także XVII-wieczna figura kieleckiego starosty i żupnika Stanisława Czechowskiego, którą można zobaczyć w Muzeum Historii Miasta Kielc.

Ważną rolę w rzeźbiarstwie odgrywa także **piaskowiec szydlowiecki**. Nazwa jego pochodzi od miasta Szydłowca (obecnie województwo mazowieckie), na terenie którego są zlokalizowane najstarsze, historyczne kamieniołomy *Pikiel* i *Podkowiński*. Pod względem petrograficznym jest to drobno- i średnioziarnisty, lokalnie pylasty piaskowiec kwarcowy o skąpmym cemente krzemionkowym i krzemionkowo-ilastym, typu kontaktowego (Turan-Morwska, 1954). Ma barwę białą, kremową, bladoniebieską i żółtawą. Charakteryzuje się dużą blocznością i dobrą oddzielnością (Kozłowski, 1986). Należy do formacji drzewieckiej wieku dolnojurańskiego (górnym pliensbach, ok. 183–186 mln lat; Pieńkowski, 2004). Podobnie do wapienia pińczowskiego jest stosunkowo miękki w trakcie eksploatacji, ale szybko twardnieje na powietrzu i pokrywa się patyną, zabezpieczającą go przed procesami deterioracji.

Historia wydobycia piaskowca szydlowieckiego sięga XV w. i trwa ono do chwili obecnej. Początkowo wykonywano z niego narzędzia użytkowe, jak osetki czy żarna. W architekturze zaczęto go powszechnie stosować w XVI i XVII w., m.in. w kamieniarni nagrobnej (Rajchel, 2005). Z pierwszej połowy XVII w. pochodzi wykonany z piaskowca szydlowieckiego unikatowy pręgierz z maszkaronami na rynku w Szydłowcu. W tym okresie powstały także płaskorzeźby maszkaronów w postaci lwich głów w portalu drzwi kościoła pw. św. Karola Boromeusza na Karczówce w Kielcach (Złonkiewicz, Fijałkowska-Mader, 2018).

Stosunkowo najrzadziej współcześni artyści sięgają po czerwony piaskowiec tumliński, który na trwałe zapisał się w lokalnej architekturze, oraz różowy piaskowiec parzowski.

Nazwa **piaskowiec tumliński** pochodzi od miejscowości Tumlin k. Kielc, gdzie znajdowały się najstarsze kamieniołomy (Góra Grodowa, Góra Pieniężna). Początki eksploatacji sięgają prawdopodobnie XIII–XIV w. (por. Jędrzychowski, 2014), aczkolwiek brak jest wiarygodnych źródeł na ten temat. Później wydobyte rozpoczęto na Górze Ciosowej (XVII w.; D. Kalina, inf. ustna) i Wykieńskiej (XIX w.), najmłodszymi zaś były kamieniołomy na Górze Sosnowicy otwarte w XX w. Obecnie w żadnym z nich nie jest prowadzona eksploatacja.

Piaskowce tumlińskie są średnioziarnistymi arenitami kwarcowymi i sublitycznymi. Ziarna kwarcu charakteryzują się bardzo dobrym wysortowaniem i obtoczeniem. Dominuje w nich cement kwarcowy. Swoją charakterystyczną czerwoną, czerwono-wiśniową i czerwono-brunatną barwę zawdzięczają domieszkom ilasto-żelazistego spoiwa. Występujące w nich warstwowania przekątne, dużej i małej skali oraz rzadsze warstwowania poziome i faliste, zwiększają ich walory dekoracyjne. Wśród innych świętokrzyskich piaskowców wyróżniają się bardzo małą porowatością i nasiąkliwością, a także bardzo dobrą podzielnością płytową. Wykazują dużą bloczność (Kozłowski, 1986; Gągol i in., 2005). Piaskowce te należą do ogniwa piaskowców eolicznych z Tumlina, których wiek jest określany jako dolny trias, dolny pstry piaskowiec (ind, ok. 250 mln lat; Kuleta, Zbroja, 2006) lub środkowy pstry piaskowiec (Senkiewiczowa, 1970; Kiersnowski i in., 2023).

Najstarsze krzyże i rzeźby nagrobne wykonane z piaskowca tumlińskiego, które można spotkać na cmentarzach Kielc i Tumlina, pochodzą z XVIII w.

Piaskowiec parzowski był wydobywany na przełomie XX i XXI w. w miejscowości Parszów położonej na wschód od Skarżyska-Kamiennej. Wyróżnia się on jasną, różowo-łososiową barwą. Jest to drobno- i średnioziarnisty arenit kwarcowy o średnim stopniu obtoczenia i wysortowania ziaren i kwarcowym spoiwie. Odnacza się niską porowatością i nasiąkliwością oraz dużą blocznością (Gągol i in., 2005). Zaliczany jest do warstw z Krynek wieku środkowy trias, górny pstry piaskowiec-ret (anizyk, ok. 246 mln lat).

Oprócz wyżej scharakteryzowanych surowców lokalnych, artyści zarówno w formach figuralnych, jak i abstrakcyjnych chętnie wykorzystują dolnośląski marmur *Biała Marianna* (m.in. Janusz Pastwa, Jan Szałapski, Sławomir Micek). W nowszych realizacjach pojawiają się również materiały spoza Polski, takie jak marmur turecki, użyty przez Pawła Osóbkę w rzeźbie *Intymność*, czy marmur *Verde Guatemala* wraz z wapieniem z Chorwacji, wykorzystany w pracy *Rejs* Waldemara Musika. Różnorodność użytych kamieni odzwierciedla zarówno zasoby geologiczne województwa świętokrzyskiego, jak i poszerzanie warsztatu materiałowego artystów, którzy – szczególnie w XXI w. – coraz częściej sięgają po surowce spoza tradycyjnej bazy regionalnej.

PODSUMOWANIE

W podsumowaniu należy stwierdzić, iż kamienne rzeźby zlokalizowane w przestrzeni miejskiej Kielc stanowią nie tylko ważny element dziedzictwa artystycznego, lecz

także potencjał edukacyjny. Zróżnicowanie surowców – od wapieni dewońskich (Bolechowice, Słopiec) i neogeńskich (Pińczów) po piaskowce triasowe dolnotriasowe (Sosnowica, Parszów) i dolnojurajskie (rejon Szydłowca) – odzwierciedla bogactwo geologiczne regionu oraz historię lokalnego górnictwa i kamieniarstwa. Rzeźby te mogą pełnić rolę miejskich eksponatów geologicznych, pozwalając na łączenie zagadnień sztuki, geologii i historii miejsca. Ich rozmieszczenie w przestrzeni Kielc stwarza możliwość tworzenia tematycznych ścieżek edukacyjnych, które w atrakcyjny sposób ukazują związki między właściwościami różnych skał a sposobem ich rzeźbiarskiego opracowania. Wpisuje się to w ideę geoparku jako obszaru promującego interdyscyplinarne podejście do dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Włączenie kieleckich rzeźb do programów geoedukacyjnych – poprzez zajęcia terenowe, warsztaty, mapy interaktywne czy tablice interpretacyjne – może nie tylko poszerzać wiedzę odbiorców o georóżnorodności regionu, lecz także wzmacniać świadomość społeczną dotyczącą roli kamienia w kształtowaniu tożsamości kulturowej.

Autorzy składają podziękowania Panu Jerzemu Jędrzychowskiemu, regionaliście i niestrudzonemu propagatorowi geologii, za udostępnienie zdjęć oraz Panu Andrzejowi Płonce, emerytowanemu kierownikowi OPT *Wietrznia* za pomocne konsultacje. Autorzy dziękują także recenzentowi Panu Krzysztofowi Myślińskiemu, świętokrzyskiemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, za cenne uwagi i wskazówki.

LITERATURA

- CZAPOWSKI G. 2004 – Miocen. Otoczenie Gór świętokrzyskich. [W:] Peryt T.M., Piwocki M. (red.), Budowa Geologiczna Polski. T. I, Stratygrafia, Cz. 3a – Kenozoik, Paleogen, Neogen. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa: 233–245.
- CZARNOCKI J. 1952 – Marmury świętokrzyskie. Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego, 80: 27–51.
- DOBROWOLSKI T. 1959 – Sztuka Krakowa. Wydaw. Literackie, Kraków.
- ECHO DNIA (red.) 2022 – Na Wietrzni w Kielcach otwarto wystawę rzeźb artystów związanych z tym miejscem. <https://echodnia.eu/swietokrzyskie/na-wietrzni-w-kielcach-otwarto-wystawe-rzezb-artystow-zwiazanych-z-tym-miejscem/ar/c3-8122528>
- FIJALKOWSKA E., FIJALKOWSKI J. 1966 – O zastosowaniu kamienia pińczowskiego w budowlach wczesnego średniowiecza. Przegląd Geologiczny, 14 (12): 531–532.
- GĄGOL J. 2004 – Wapień pińczowski. 10 wieków w polskiej architekturze i rzeźbie. Nowy Kamieniarz, 9: 40–44.
- GĄGOL J., KRÓL P., URBAN J., 2020 – Złoża i kopalnie eksploatowane przez „Marmury Kieleckie”. [W:] Główna J., Szczepański J. (red.), Z dziejów Marmurów Kieleckich (1876–2016). Kiel. Tow. Nauk., Kielce: 137–205.
- GĄGOL J., KULETA M., ZBROJA S. 2005 – Odmiany litologiczno-surowcowe dekoracyjnych piaskowców budowlanych dolnego triasu w Górach Świętokrzyskich. Centr. Arch. Geol. PIG-PIB, Kielce, nr inw. 1851/2006.
- JASTRZĘBSKI C. 2014 – Bazylika Mniejsza na Świętym Krzyżu. Renowacja i Zabytki, 52 (4): 51–60.
- JĘDRYCHOWSKI J. 2014 – Kamień w architekturze regionu świętokrzyskiego. Wydaw. Georaj, Kielce.
- KAZMIERCZAK J. 1971 – Morphogenesis and systematics of the Devonian Stromatoporoidea from the Holy Cross Mountains, Poland. Palaeotologica Pol., 26: 5–150.
- KIERSNOWSKI H., FIJALKOWSKA-MADER A., JEWUŁA K. 2023 – Pozycja litostratygraficzna dolno-triasowego ogniwa piaskowców z Tumlina: dziesiątki lat kontrowersji. [W:] Bojanowski M., Jarzynka A., Wróblewski W. (red.), Materiały Konferencyjne. POKOS 8, Chęciny, 5–7 września 2023, Pol. Tow. Geol., Kraków, s. 116–117.
- KLUSEK D. 2025 – Galeria rzeźby plenerowej na ulicy Warszawskiej wzbogaciła się o nowe prace. Radio Kielce, 24.10.2025; <https://radio-kielce.pl/1351503/galeria-rzezy-plenerowej-na-ulicy-warszawskiej-wzbogacila-sie-o-nowe-prace/>

- KOZŁOWSKI S. 1986 – Surowce skalne Polski. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- KRÓL P., URBAN J. 2025 – Marmury Kieleckie. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce.
- KULETA M., ZBROJA S. 2006 – Wczesny etap rozwoju pokrywy permsko-mezozoicznej w Górach Świętokrzyskich. [W:] Skompski S., Żylińska A. (red.), Procesy i zdarzenia w historii geologicznej Gór Świętokrzyskich. 77. Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Ameliówka k. Kielc, 28–30 czerwca 2006. Materiały konferencyjne: 105–125. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.
- MAŁKOWSKA-HOLCEROWA T, MANKOWSKA-JURCZAKOWA J. (red.), 1963 – Zeszyt 7: powiat kłobucki. [W:] Rejduch-Samek I., Samek J. (red.), Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. 6: województwo katowickie. Instytut Sztuki PAN, Warszawa.
- MICHTA P. 2021 – Hilary Mała stanął obok swojej kopalni. Radio Kielce; <https://radiokielce.pl/224270/hilary-mala-stanal-obok-swojej-kopalni-zdjecia-wideo-136510>
- MYŚLIŃSKA A. 2012 – Rzeźby i pomniki w przestrzeni publicznej Kielc. Renowacje i Zabytki, 4: 106–119.
- NARKIEWICZ M., RACKI G., WRZOŁEK T. 1990 – Litostratygrafia dewońskiej serii stromatoporoidowo-koralowcowej w Górach Świętokrzyskich. Kwartalnik Geologiczny, 34 (3): 433–456.
- PIENKOWSKI G. 2004 – The epicontinental Lower Jurassic of Poland. Polish Geological Institute Special Papers, 12: 7–122.
- RADIO KIELCE (red.), 2015 – W kręgu pracowni Wietrzni. <https://radiokielce.pl/806250/post-31341/>
- RADIO KIELCE (red.), 2024 – Kieleckie rzeźby będą jak nowe. <https://radiokielce.pl/806250/post-31341/>
- RAJCHEL J. 2005 – Kamienny Kraków. Uczelniane Wydawnictwo Naukowo-Dydaktyczne, Kraków.
- RUTKOWSKI J. 1976 – Detrytyczne osady sarmatu na południowym obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich. Prace Geologiczne Komisji Nauk Geologicznych PAN, 100: 1–77.
- SENKOWICZOWA H. 1970 – Trias (bez utworów retyku). [W:] Rühle W. (red.), Stratygrafia mezozoiku obrzeżenia Gór Świętokrzyskich. Prace Instytutu Geologicznego, 56: 7–48.
- STACHACZ M. 2007 – Uwagi o wieku osadów miocenu środkowego okolic Szydłowa. Przegląd Geologiczny, 55 (2): 168–174.
- SULIGA P. 2014 – Kielce miastem współczesnej rzeźby polskiej. Studia Muzealno-Historyczne, 6: 217–240.
- STUDENCKI W. 1988 – Facies and sedimentary environment of the Pińczów limestones (Middle Miocene; Holy Cross Mountains, Central Poland). Facies, 18: 1–26.
- SZCZEPANIK Z. 2015 – Surowce skalne w murach klasztoru na Łysej Górze – walory edukacyjne i estetyczne – propozycja wycieczki. Przegląd Geologiczny, 63 (8): 485–499.
- TREPKA T. 2019 – Słynny pomnik na kieleckiej Kadzielni zostaje, ale ... trzeba go trochę zburzyć. Echo Dnia, 25 lutego 2019, 14:20; <https://echodnia.eu/swietokrzyskie>
- TURNAU-MORAWSKA M. 1954 – Petrografia skal osadowych. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- URZĄD MIASTA KIELCE (UM Kielce), 2024 – Rzeźby odzyskały swój dawny blask. Kielecka, 23 (91).
- URZĄD MIASTA KIELCE (UM Kielce), 2025 – Plener i wystawa z okazji półwiecza Ośrodka Pracy Twórczej Wietrzni. <https://www.kielce.eu/pl/aktualnosci/plener-i-wystawa-z-okazji-polwiecza-osrodka-pracy-tworczej-wietrzni.html-artystow-zwiazanych-z-tym-miejscem/ar/c3-8122528>
- WARDZYŃSKI M. 2011 – The Quarries, the ‘Marble’ and the Center of Stonemasonry and Sculpture in Chęciny during the Modern Era, in the Commonwealth of Two Nations. [W:] Van Belle J.-L. (red.), Actes du XVIIe Colloque International de Glyptographie à Cracovie, 5–9 juillet 2010, Braine-le-Château: 379–412.
- ZŁONKIEWICZ Z., FIJAŁKOWSKA-MADER A. 2018 – Kamień w architekturze zespołu kościelno-klasztornego na Karczówce w Kielcach (Góry Świętokrzyskie). Przegląd Geologiczny, 66 (7): 421–435.
- ZŁONKIEWICZ Z., FIJAŁKOWSKA-MADER A., KRÓL P. 2025 – Charakterystyka geologiczna i historia eksploatacji wapieni górnego dewonu na wzgórzu Wietrzni w Kielcach. Przegląd Geologiczny, 73 (1): 108–120.

Praca wpłynęła do redakcji 28.11.2025 r.
Akceptowano do druku 30.12.2025 r.

Współczesna rzeźba kamienna w przestrzeni miejskiej Kielc (patrz str. 87)

Contemporary stone sculpture in the urban space of Kielce (see p. 87)

Ryc. 4. Rzeźba *Przysięga miłości* autorstwa Ryszarda Wojciechowskiego, wykonana w 1973 r. z wapienia pińczowskiego

Fig. 4. The sculpture *Oath of Love* by Ryszard Wojciechowski, made in 1973 from the Pińczów limestone

Ryc. 7. Rzeźba, dawny Pomnik Bojowników o Wyzwolenie Narodowe i Społeczne autorstwa Stefana Maja, wykonany w 1973 r. z piaskowca szydłowieckiego

Fig. 7. Sculpture, former Monument to the Fighters for National and Social Liberation by Stefan Maj, made in 1973 from the Szydłowiec sandstone

Ryc. 8. Pomnik Pszczoły autorstwa Stefana Dulnego, wykonany w 1987 r. z piaskowca szydłowieckiego

Fig. 8. Bee Monument by Stefan Dulny, made in 1987 from the Szydłowiec sandstone

Ryc. 10. Pomnik Dzika autorstwa Arkadiusza Latosa, wykonany w 2007 r. z krośnieńskiego piaskowca z Mucharza. Wszystkie fot. W. Wesołowski

Fig. 10. Boar Monument by Arkadiusz Latos, made in 2007 from the Krosno sandstone from Mucharz. All photos by W. Wesołowski